

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший віцепрезидент

Київського національного

університету культури і мистецтв

Анатолій ГУМЕНЧУК

«08» серпня 2026 р.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації
Юдова Андрія Миколайовича «Сервіси цифрових бібліотек у системі
обслуговування користувачів», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за
спеціальністю 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа

Актуальність теми та її зв'язок із планами науково-дослідних робіт.
З часів зародження людства книги завжди були невід'ємною частиною його існування та культурного самовизначення. Завдяки технічним інноваціям проникнення книг у життя сучасної людини є максимальним – вона стає споживачем книг скрізь і в будь-якому форматі. Стрімке зростання кількості завантаження електронних книг, порівняно з продажами паперових книг на початку ХХІ ст., призвело до зміщення акцентів у видавничій справі від форматів фізичних носіїв до онлайн-продуктів і послуг. Наразі книга є однією з найпоширеніших форм донесення інформації, розміщеної онлайн. Зараз у Всесвітній мережі працюють сотні сервісів потокового передавання та завантаження книг. Деякі з доступних книжкових колекцій наближаються до десяти мільйонів, і це створює серйозну проблему для пошуку й організації книжкового вмісту.

Актуальність дослідження зумовлена складністю та багатоаспектністю проблематики цифрових бібліотек, експлуатацію яких здійснюють користувачі різного рівня досвідченості; еволюцією взаємодії між собою читачів та впливу на

подальший розвиток їх інтересів; необхідністю дослідження найсучасніших методів і перспектив розвитку галузі у найближчому майбутньому.

Сьогодні потребує вдосконалення діяльність бібліотечних інституцій та інфраструктури, що забезпечує створення, розповсюдження, акумулювання, зберігання, архівування та доступ до інформації і знань у цифрових форматах. Адже розповсюдження цифрових технологій призвело до втрати пріоритету бібліотек у сфері інформаційного забезпечення. Саме тому сучасний бібліотечний інститут змушений, залучаючи в роботу новітні інформаційні технології, шукати нові форми обслуговування, упроваджувати нові сервіси.

Нині актуальним залишається питання вдосконалення сервісів цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів задля покращення бібліотечного обслуговування. Парадигма формування інформаційного суспільства та становлення суспільства знань в умовах війни за незалежність України, подальшого післявоєнного відновлення країни та інтеграції в європейське співтовариство професійно значущим робить обґрунтування концептуального варіанта української системи обслуговування користувачів через упровадження сервісів цифрових бібліотек як невід'ємного складника консолідованого інформаційного простору.

Мета дослідження – обґрунтувати теоретико-методичні й організаційні засади впровадження сервісів цифрових бібліотек у систему обслуговування користувачів.

Дисертацію виконано в межах цільових комплексних програм науково-дослідницьких робіт Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ) «Актуальні проблеми інформаційно-комунікаційної науки й освіти» (державний реєстраційний номер 0118U100212) і «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа як предмет комплексного дослідження: теорія, історія, практика» (державний реєстраційний номер 0124U001231), а також пов'язано з планом наукової і навчально-методичної роботи кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю КНУКіМ.

Особистий внесок здобувача. Усі результати дослідження є особистими напрацюваннями дисертанта. Наукові праці, які розкривають основні положення дисертації, є одноосібними. Усі наукові положення, висновки та пропозиції, що винесено на захист, здобувач отримав особисто.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються. Сформульовані наукові положення, висновки та рекомендації, представлені у дисертаційному дослідженні А.М. Юдова, є методологічно обґрунтованими і достовірними, ґрунтуються на комплексному дослідженні сервісів цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів.

Зміст дисертації та структура викладення основних положень свідчать про повноту розкриття поставлених автором науково-практичних завдань у межах наукового дослідження. У дисертації чітко сформульовано усі складові вступної частини роботи: обґрунтування вибору теми дослідження, мету і завдання, наукову новизну і практичну значущість отриманих результатів, об'єкт і предмет дослідження, його структуру. Це свідчить про професійний рівень автора у досліджуваній проблематиці, здатність ефективно опрацьовувати значний обсяг інформаційних джерел, які були ретельно відібрані та критично осмислені.

Дисертацію присвячено дослідженню сервісів цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів.

Досягнення поставленої мети визначило вирішення таких завдань: з'ясувати стан наукового розроблення проблеми та джерельну базу дослідження; охарактеризувати нормативно-правові засади розвитку сервісів цифрових бібліотек в інформаційно-бібліотечній сфері; дослідити сутність і зміст понять «електронна бібліотека», «цифрова бібліотека», «бібліотечний сервіс», «сервіси цифрової бібліотеки», «користувач сервісів цифрової бібліотеки»; розкрити особливості цифрових бібліотек, які формують провідні бібліотеки України; представити обслуговування користувачів як систему; розглянути цифрову компетентність бібліотекарів та інформаційні потреби користувачів; окреслити перспективні

напрями подальшого розвитку сервісів цифрових бібліотек у сучасних умовах. Об'єктом дослідження є обслуговування користувачів у цифровому середовищі, предметом – сервіси цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів.

У першому розділі проаналізовано стан наукового розроблення теми щодо діяльності бібліотек України в умовах інформатизації та цифровізації, представлено систематизовану джерельну базу еволюції уявлень про формування цифрових бібліотек в Україні та впровадження цифрових сервісів в обслуговування користувачів, теоретико-методологічні засади й уточнено понятійний апарат дослідження.

Аналіз наукових праць засвідчив, що теоретики й практики бібліотечно-інформаційної сфери вивчають питання ролі сучасної бібліотеки (О. Воскобойнікова-Гузєва (Григорєвська), С. Денбновецький, Л. Дубровіна і О. Онищенко, О. Івашкевич, О. Клименко і О. Сокур, Л. Кравець, О. Кузьменко і В. Загуменна, М. Слободяник, І. Ярема); упровадження сервісів цифрових бібліотек у систему обслуговування користувачів (О. Антонюк, С. Бараннік, В. Білоус, Ю. Горбань, Є. Забіянов, Н. Коржик, Є. Кулик, М. Маранчак, І. Машталяр, В. Медведєва, М. Медведь); особливості використання соціальних медіа в діяльності бібліотек в умовах стрімкого оновлення інформаційно-комунікаційних технологій (О. Бак, І. Бородай, К. Вірютіна, П. Вітушко, Р. Вороніна, М. Груздевич, А. Гуменчук, Т. Новальська, І. Перенесієнко, Л. Присяжна, Д. Солов'яненко, О. Соцкова, А. Струнгар, Л. Татарчук); теоретичні й практичні аспекти досліджень користувачів бібліотек та організації їх обслуговування (В. Бондаренко, О. Ісаєнко, Л. Кононученко, Н. Кунанець, О. Мастіпан, Т. Новальська, І. Панченко, Л. Прокопенко); становлення та функціонування українських цифрових бібліотек (у тому числі нормативно-правове забезпечення) і напрацювання щодо створення Національної електронної бібліотеки (О. Желай, О. Збанацька, М. Іванова, О. Клименко, В. Копанєва, І. Лобузін, К. Лобузін, Н. Лощинська, О. Сербін, О. Сокур); роль бібліотек у

системі соціальних комунікацій, шляхи та засоби модернізації бібліотечних процесів і сервісів (В. Загуменна, С. Хрущ, В. Кушнар'ов, А. Лютий, І. Онищенко).

З'ясовано, що в наукових працях учених акцентовано на впровадженні цифрових технологій у систему обслуговування користувачів, що є складним і комплексним процесом та вимагає постійного технічного й технологічного супроводу. Теоретичне підґрунтя цього процесу базується на концепціях трансформації інформаційних послуг і модернізації всього бібліотечного інституту відповідно до тенденцій розбудови цифрового суспільства та технологічних інновацій.

Установлено, що питання розбудови українського інформаційного середовища на сервісній основі електронних ресурсів та їхнього місця у системі комунікацій постійно перебуває в полі зору фахівців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Також важливим джерелом дослідження стали вебсайти провідних бібліотек України та платформи цифрових бібліотек. Їх формують провідні бібліотеки світу тощо.

Зазначено, що в національному законодавстві в цілому сформовано засади розбудови інформаційного суспільства, ухвалено нормативно-правові акти, що регулюють діяльність бібліотечної галузі, зокрема впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та формування електронних ресурсів.

Поняття «цифрова бібліотека» витлумачено як сукупність цифрових творів (текст, аудіо, відео, графіка тощо) та об'єктів (комп'ютерних файлів), локалізованих на платформі й керованих відповідними сервісами через інтернет. Запропоновано власне визначення понять «сервіси цифрової бібліотеки» та «користувач сервісів цифрових бібліотек». Сервіси цифрової бібліотеки – це набір віртуальних інструментів, що вмонтовані в онлайн-платформи цифрових бібліотек, за допомогою яких користувач отримує зручний доступ до цифрових творів через інтернет з будь-якої точки світу 24/7. Користувач сервісів цифрових бібліотек – це

особа, яка використовує різні сервіси цифрової бібліотеки під час пошуку цифрових творів та в роботі з ними.

Для розв'язання поставлених завдань на різних етапах дослідження використано системний, модельний та статистичні підходи, а також комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема аналіз і синтез, індукцію та дедукцію, термінологічний, метод порівняння, опису, компаративний, соціологічний.

У другому розділі з'ясовано, що на сьогодні потребує уваги вивчення досвіду провідних бібліотек світу, які активно здійснюють проєктну діяльність задля удоступнення найцінніших ресурсів як культурного надбання людства, а також зосереджено увагу на особливостях функціонування цифрових бібліотек, які формуються на сайтах українських бібліотек і є комплексними інформаційними системами.

Беззаперечно, провідну роль в опануванні цифрового простору відіграють бібліотеки США. Інтернет-проєкт Digital Public Library of America об'єднав на одній платформі найкращі бібліотеки, архіви та музеї Сполучених Штатів Америки задля удоступнення їхніх ресурсів. Вагомим проєктним рішенням з оцифровування бібліотечних фондів у США є Програма створення Національної електронної бібліотеки, яку здійснюють під безпосереднім керівництвом головної бібліотеки країни – Бібліотеки Конгресу. Одним із перших проєктів на європейському континенті є Європейська бібліотека – онлайн-портал, що пропонує користувачам швидкий і легкий доступ до колекцій 48 національних бібліотек Європи та провідних європейських наукових бібліотек. У країнах Східної Європи активно розбудовуються національні бібліотечні портали зі зручними сервісами.

Розбудова ресурсу національної документальної пам'яті – пріоритетний напрям діяльності українських бібліотек, архівів, музеїв та інших інституцій, пов'язаних з національною пам'яттю. Наймасштабніші проєкти з оцифровування ресурсів загальнонаціонального значення нині реалізовує Національна бібліотека

України імені В. І. Вернадського. Саме цифровізація уможливила втілення ідеї створення інтегрованого ресурсу «Електронна бібліотека “Україніка”» – зведеного бібліографічного та цифрового ресурсу документальної спадщини України з організацією доступу до довідкових, бібліографічних, текстових ресурсів, а також Цифрової бібліотеки історико-культурної спадщини, що містить оцифровані документи культурної спадщини українського народу задля збереження прийдешнім поколінням унікальних пам’яток писемності та знань, які можуть бути втраченими або суттєво пошкодженими, удоступнення для всіх охочих ознайомитися з ними, сприяння подальшого вивчення з боку дослідників.

Електронна бібліотека «Культура України», яку формує Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, – складна багатфункціональна розподілена інформаційна система зі збору, зберігання та забезпечення доступу одночасно кільком користувачам, пов’язана з електронним каталогом бібліотеки; невід’ємний складник зведеного каталогу оцифрованих видань, який є інтегрованим інформаційним ресурсом про цифровий контент мережі публічних бібліотек України.

Потужним українським ресурсом є електронна бібліотека «Історична спадщина України» – профільна тематична колекція рідкісних і цінних документів з фонду Національної історичної бібліотеки України, сформована з метою забезпечення вільного доступу всім користувачам та збереження пам’яток для прийдешніх поколінь.

Створені публічними бібліотеками України цифрові бібліотечно-інформаційні продукти краєзнавчої тематики мають важливе значення задля поширення релевантної інформації про становлення та здобуття української державності, особливості історичного розвитку нашого народу, його культуру, мову й традиції. Висловлено думку щодо соціальних медіа, які стали невід’ємною частиною бібліотечної діяльності, оскільки надають бібліотекам можливість залучати користувачів до багатоаспектної комунікації, одночасно просуваючи

бібліотечні послуги та ресурси за межі географічних кордонів і фізичних бібліотечних просторів. Зростання використання соціальних медіа ставить перед бібліотеками нові виклики, щоб зберегти свій імідж у свідомості спільноти, яка працює у віртуальному середовищі. Використання сервісів соціальних мереж дає змогу суттєво збільшити обізнаність користувачів бібліотечних ресурсів про нові надходження, покращити їх обслуговування.

У третьому розділі на основі системного підходу визначено основні елементи системи обслуговування користувачів. Центральним елементом є цифрові бібліотеки, які розміщуються або на сайтах бібліотек, або на окремому сайті. Така система охоплює цифрову бібліотеку (цифровий бібліотечний фонд із відповідними сервісами), електронні каталоги та бази даних, матеріально-технічну базу, онлайн-замовлення, онлайн-спілкування між користувачем і бібліотекарем. Сервіси цифрових бібліотек є одним з інструментів системи, що належать до інноваційного обслуговування користувачів. Для ознайомлення з цифровою бібліотекою користувачеві потрібні відповідні сервіси для доступу.

З'ясовано, що за останні десять років українські бібліотеки створили велику кількість нових бібліотечно-інформаційних продуктів і впровадили нові сервіси. Зокрема, забезпечено доступ користувачів до віддалених баз даних; надано доступ до інформації на нових видах носіїв; відкрито інтернет-класи та відеоабонемент; організовано віддалений доступ користувачів до бібліотечних ресурсів на вебсайтах бібліотечних установ, де представлено електронні каталоги, електронні виставки, бази даних, електронні картотеки тощо; створено єдині точки доступу на вебсайтах бібліотек до інформаційних ресурсів органів місцевого самоврядування; відкрито інформаційно-ресурсні центри на базі бібліотек; започатковано безкоштовну юридичну допомогу через заснування платформ правової інформації та організації консультацій юристів і багато іншого.

Доведено, що розбудова сервісів для українських бібліотек є стратегічним напрямом розвитку, де центром уваги є користувач та задоволення його потреб

(інформаційних, пізнавальних, розважальних, освітніх, культурних, дозвіллевих, комунікаційних тощо).

Установлено, що питання класифікації інформаційних потреб користувачів надзвичайно широке, проте жодна класифікація є не повною, а лише доповненням іншої.

Визначено, що мобільні бібліотечні сервіси – це ті послуги, які користувач може отримати у будь-який час та в будь-якому місці за допомогою мобільного телефона з підключеним мобільним інтернетом.

Доведено, що перспективою розвитку цифрових бібліотек є розбудова бібліотечних сервісів у напрямі персоналізації ресурсів і послуг на основі алгоритмів, які вивчають інформаційну поведінку користувача. Важливим є також продуктивний розвиток сервісів зі спільного використання даних, тезаурусів, наборів метаданих тощо.

Поняття бібліотечного сервісу передбачає результат бібліотечного обслуговування, що задовольняє певну потребу користувача. На початку 20-х років ХХІ ст. сервіси цифрових бібліотек істотно розширили можливості дистанційного обслуговування віддалених користувачів. Користувачам стали доступними імідж-каталоги, електронні каталоги, цифрові бібліотеки, корпоративні й тематичні бази даних, ресурси періодичних видань, вебсайти бібліотек та інформаційних центрів світу, а також віртуальні виставки. Поряд із цим упроваджувалися сервіси електронної довідки, електронної доставки документів, дистанційного запису до бібліотеки, онлайн-замовлення літератури й навігації за корисними інформаційними ресурсами. Вагоме значення в розвитку та популяризації цих послуг набули соціальні медіа.

Цифрова компетентність є однією з восьми ключових компетентностей, володіння якою в сучасному світі потрібно всім без винятку як для особистісної реалізації та розвитку, так і для працевлаштування, інтеграції у соціум, сталого способу життя в післявоєнному мирному суспільстві, для підтримки здорового

способу життя і взагалі активного громадянства. Розвиток цифрових технологій у бібліотеках зумовлює упровадження нових способів обслуговування користувачів – від електронних каталогів до тематичних цифрових бібліотек. Володіючи високим рівнем цифрової компетентності, сучасний бібліотекар здатен ефективніше допомагати користувачу.

Визначено, що на сучасному етапі розвитку інформаційно-бібліотечної сфери дистанційні сервіси цифрових бібліотек розробляють з урахуванням фізичних, атмосферних, технічних, функціональних, операційних складників та розповсюдження позитивного досвіду.

Основні результати дослідження, ступінь їх наукової новизни та значущості.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у дисертаційному дослідженні

вперше:

- доведено необхідність широкого впровадження в бібліотечну діяльність України сервісів цифрових бібліотек задля ефективного обслуговування користувачів, а цифровізацію розглянуто як дієвий інструментарій розбудови бібліотечних сервісів;

- запропоновано власне визначення понять «сервіси цифрової бібліотеки» та «користувач сервісів цифрової бібліотеки»;

- визначено основні елементи сучасної системи обслуговування користувачів: цифрова бібліотека (цифровий бібліотечний фонд із відповідними сервісами), електронні каталоги та бази даних, матеріально-технічна база, онлайн-замовлення, онлайн-спілкування між користувачем та бібліотекарем. Усі елементи між собою мають тісний взаємозв'язок;

- розроблено модель сервісу цифрової бібліотеки;

удосконалено:

– систему персональних рекомендацій для користувачів з різним досвідом навичок у цифрових бібліотеках; визначено перспективні напрями подальшого розвитку цифрових бібліотек у сучасних умовах;

– визначення поняття «цифрова бібліотека»;

набули подальшого розвитку:

– терміносистема предметної галузі, зокрема поняття «бібліотечний сервіс», «електронна бібліотека»;

– реалізація міжнародних проєктів цифрових бібліотек, що відбувається на основі постійного впровадження додаткових сервісів з єдиною точкою доступу до ресурсів;

– уявлення про особливості використання соціальних медіа як ефективного інструментарію сервісів цифрових бібліотек, поглиблено розуміння їх використання для ефективного обслуговування користувачів;

– уявлення про перспективи розвитку цифрових бібліотек України, які мають розбудовувати бібліотечні сервіси в напрямі персоналізації ресурсів і послуг на основі алгоритмів, які вивчають інформаційну поведінку користувача;

– потреба активного впровадження штучного інтелекту в алгоритми як глибокого пошуку, так і аналізу текстів і даних, програмних продуктів для оперування великими даними.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дослідженні положення та висновки розширюють наукові знання про впровадження сервісів цифрових бібліотек у систему обслуговування користувачів в умовах цифровізації. Результати дисертації можуть бути застосовані в бібліотечній практиці як науково-методична база діяльності окремої книгозбірні із запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в обслуговуванні користувачів та інтерактивної електронної комунікації з ними у соціальних мережах. Результати дослідження доцільно використовувати в освітньому процесі профільних закладів вищої освіти, зокрема в системі підготовки

та перепідготовки фахівців зі спеціальності В 13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа», для оновлення змісту навчальних компонент бібліотекознавчого циклу.

Достовірність одержаних результатів.

Результатом дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретико-методичних і організаційних засад упровадження сервісів цифрових бібліотек у систему обслуговування користувачів. З упровадженням цифрових технологій у бібліотечну сферу питання сервісів набуває особливої актуальності.

У результаті дисертаційного дослідження отримано нижченаведені висновки.

1. Проаналізовано сучасні теоретичні підходи до вивчення сервісів цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів. Наукові дослідження останнього десятиліття набули системного характеру, адже українські теоретики й практики бібліотечно-інформаційної сфери мають потужний інтелектуальний потенціал, здатний генерувати нові ідеї та практично їх упроваджувати. Дослідники бібліотечної справи активно дискутують щодо: ролі і функцій сучасної бібліотеки (О. Воскобойнікова-Гузєва (Григоревська), С. Денбновецький, Л. Дубровіна і О. Онищенко, О. Івашкевич, О. Клименко і О. Сокур, Л. Кравець, О. Кузьменко і В. Загуменна, М. Слободяник); упровадження сервісів цифрових бібліотек у систему обслуговування користувачів (О. Антонюк, С. Бараннік, В. Білоус, Ю. Горбань, Є. Забіянов, І. Машталяр, М. Медведь); особливостей використання соціальних медіа в діяльності бібліотек в умовах стрімкого оновлення інформаційно-комунікаційних технологій (О. Бак, І. Бородай, К. Вірютіна, П. Вітушко, Р. Вороніна, М. Груздевич, А. Гуменчук, Т. Новальська, І. Перенесієнко, Л. Присяжна, О. Соцкова, Л. Татарчук); теоретичних і практичних аспектів досліджень користувачів бібліотек та організації їх обслуговування (В. Бондаренко, О. Ісаєнко, Л. Кононученко, Н. Кунанець, О. Мастіпан, Т. Новальська, І. Панченко, Л. Прокопенко); становлення та функціонування українських цифрових бібліотек (у тому числі нормативно-правового забезпечення)

та напрацювання щодо створення Національної електронної бібліотеки (О. Бруй, О. Збанацька М. Іванова, О. Клименко, Н. Лощинська, О. Сербін, О Сокур); ролі бібліотек у системі соціальних комунікацій, шляхів і засобів модернізації бібліотечних процесів і сервісів (Н. Коржик, Є. Кулик, В. Кушнар'ов, А. Лютий, М. Маранчак, В. Медведєва, І. Онищенко, Д. Солов'яненко, А. Струнгар, С. Хрущ).

У наукових працях акцентовано, що впровадження сервісів цифрових бібліотек у систему обслуговування користувачів є складним і комплексним процесом, який вимагає постійного технічного й технологічного супроводу. Теоретичне підґрунтя цього процесу базується на концепціях трансформації інформаційних послуг і модернізації всього бібліотечного інституту відповідно до тенденцій розбудови цифрового суспільства та технологічних інновацій. Тому комплексне дослідження сервісів цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів відсутнє.

2. Важливим кроком формування правових засад інформаційного ринку країни та розвитку інформаційно-бібліотечної сфери як важливого складника інформаційно-комунікаційної інфраструктури стало прийняття Закону України «Про інформацію», де чітко зафіксовано, що основою інформаційного суверенітету держави є національні інформаційні ресурси. Закони України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про обов'язковий примірник документів», «Про цифровий контент та цифрові послуги» були спрямовані на розбудову бібліотечно-інформаційної сфери й стабільне поповнення бібліотек інформаційними ресурсами.

Перехід українських бібліотек на електронні сервіси комунікації сприяє підвищенню рівня обслуговування користувачів, зокрема забезпечуючи доступ до бібліотечних сервісів і ресурсів 24/7 з будь-якої точки світу. З поширенням інформаційно-комунікаційних технологій в інформаційно-бібліотечну сферу відбулися якісні зміни форм, методів і каналів надання бібліотечних послуг

користувачам. Сьогодні затребуваними є не тільки інформаційні ресурси, а й системи управління ними, адже сервіси з інтелектуального пошуку дають змогу користувачу швидше знаходити необхідну інформацію відповідно до запиту.

У національному законодавстві в цілому сформовано засади розбудови інформаційного суспільства, прийнято нормативно-правові акти, що регулюють діяльність бібліотечної галузі, зокрема упровадження інформаційно-комунікаційних технологій і формування електронних ресурсів. Проте питання організації та функціонування цифрових бібліотек недостатньо висвітлено в нормативно-правових актах України.

3. Досліджено понятійний апарат предметної галузі, зокрема такі ключові поняття, як «електронна бібліотека», «цифрова бібліотека», «бібліотечний сервіс», «сервіси цифрової бібліотеки», «користувач цифрової бібліотеки».

З'ясовано, що більшість науковців розглядають електронну та цифрову бібліотеку як синоніми. Проте, на нашу думку, ці поняття різні, оскільки електронна бібліотека – це інформаційна система, яка зберігає та забезпечує доступ до електронних документів, а цифрову бібліотеку варто розглядати як поняття ширше, що відповідає сучасним міжнародним стандартам, і в ній акцентується увага на інтеграції різних цифрових ресурсів, їхньому опрацюванні та представленні в єдиному інформаційному середовищі.

З огляду на відсутність тлумачення терміносполучення «цифрова бібліотека» в національних стандартах України та наявність різних його визначень у працях українських науковців варто запропонувати власну дефініцію. Цифрова бібліотека – сукупність цифрових творів (текст, аудіо, відео, графіка тощо) та об'єктів (комп'ютерних файлів), локалізованих на платформі й керованих відповідними сервісами через інтернет.

У визначення терміносполучення «цифрова бібліотека» уведено такі поняття, як «цифровий твір» та «цифровий об'єкт», оскільки цифровий твір має об'єктивну

форму й користувач його сприймає як твір, а інформація про нього закодована в цифровому об'єкті за допомогою двійкової системи.

Сервіси, які використовують у цифровій бібліотеці, дають змогу здійснювати пошук та перегляд документів у зручній для користувача формі. Користувачем цифрової бібліотеки може бути лише авторизований читач, який має зареєстрований віртуальний кабінет, а відвідувачами – всі ті, хто користується контентом цифрової бібліотеки без реєстрації та має обмежений доступ до ресурсів.

Бібліотечний сервіс – це тісно пов'язаний між собою комплекс послуг, які бібліотека надає користувачу для максимального й комфортного задоволення його інформаційних, освітніх, наукових, знаннєвих, культурних та інших потреб.

Запропоновано власне визначення понять «сервіси цифрової бібліотеки» та «користувач сервісів цифрової бібліотеки». Сервіси цифрової бібліотеки – це вмонтований в онлайн-платформи цифрових бібліотек набір віртуальних інструментів, за допомогою яких користувач отримує зручний доступ до цифрових творів через інтернет з будь-якої точки світу 24/7. Користувач сервісів цифрових бібліотек – це особа, яка використовує різні сервіси цифрової бібліотеки під час пошуку цифрових творів та у роботі з ними. Вона використовує цифровий бібліотечний простір: має віддалений доступ до електронних каталогів, повнотекстових тематичних баз даних, інституційних репозитаріїв; має можливість переглядати та завантажувати повнотекстові документи; користуватися інтернет-центром бібліотеки для доступу до світових електронних інформаційних ресурсів; послуговуватися електронною доставкою документів, віртуальною довідковою службою.

4. Розглянуто контент і сервіси міжнародних проєктів цифрових бібліотек США та Європи. Виявлено основні спільні тенденції: під час створення порталів застосовують політику єдиної точки доступу, коли користувач на кожний запит отримує максимум різноформатних та/або політематичних ресурсів; використовують багатомовний формат, який надає користувачу всю різноманітність

і багатство світової культури; застосовують вільне програмне забезпечення з відкритим кодом, зокрема систему управління вмістом, MySQL, сервери Apache тощо, що дає змогу бібліотекам перейти від сервісу з надання статичного контенту до репрезентації динамічно керованого та показного для користувача контенту в інтернеті; сервіси й технологічні рішення дають змогу розрізняти авторизовану інформацію, містять інформаційні модулі та віртуальні шлюзи для всього контенту, що пов'язаний з обраною тематикою та розміщений на інших сайтах у публічному доступі; сервіс з прослуховування контенту, вмонтовані словники та перекладачі.

Алгоритм упровадження цифрових сервісів у діяльність бібліотек охоплює п'ять складників: діагностику (комплексне вивчення), стратегічне планування (підготовку поетапного плану), технічну інтеграцію (автоматизацію процесів, упровадження хмарних технологій), підготовку кадрів (навчання, перепідготовку, підвищення кваліфікації), безпеку (кібербезпеку, медіабезпеку, кібергігієну).

Метою впровадження цифрових сервісів у діяльність бібліотек є підвищення ефективності обслуговування, оптимізація витрат на бібліотечні процеси, покращення комунікації з користувачами. Виділено шість етапів упровадження цифрових сервісів у діяльність українських бібліотек: діагностику та планування; підготовку інфраструктури; інтеграцію та автоматизацію; підготовку працівників бібліотеки; тестування та впровадження; оцінку ефективності.

За останні десять років в українських бібліотеках створено велику кількість нових бібліотечно-інформаційних продуктів і впроваджено нові сервіси: забезпечено доступ користувачів до віддалених баз даних; надано доступ до інформації на нових видах носіїв; відкрито інтернет-класи та відеоабонемент; організовано віддалений доступ користувачів до бібліотечних ресурсів на вебсайтах бібліотечних установ, де представлено електронні каталоги, електронні виставки, бази даних, електронні картотеки тощо; створено єдині точки доступу на вебсайтах бібліотек до інформаційних ресурсів органів місцевого самоврядування; відкрито інформаційно-ресурсні центри на базі бібліотек; започатковано

безкоштовну юридичну допомогу через створення платформ правової інформації та організації консультацій юристів тощо.

5. Системний підхід дав змогу виокремити основні елементи системи обслуговування користувачів. До традиційної системи обслуговування користувачів належать: бібліотечний фонд (сукупність документів), карткові каталоги та картотеки, матеріально-технічна база, особисте спілкування між користувачем і бібліотекарем. Інформаційні потреби користувача задовольняють у період роботи в приміщенні бібліотеки.

До сучасної системи обслуговування користувачів належать: цифрова бібліотека (цифровий бібліотечний фонд із відповідними сервісами), електронні каталоги та бази даних, матеріально-технічна база, онлайн-замовлення, онлайн-спілкування між користувачем і бібліотекарем. Інформаційні потреби користувача задовольняють без фізичної прив'язки до приміщення бібліотеки.

Система обслуговування користувачів є більш складною системою, якщо порівнювати з цифровою бібліотекою.

Сервісний підхід – це на сьогодні стратегічний напрям розвитку українських бібліотек, де центром уваги є користувач та задоволення його потреб (інформаційних, пізнавальних, розважальних, освітніх, культурних, дозвіллевих, комунікаційних тощо).

Системний підхід у бібліотечному обслуговуванні – це організація діяльності бібліотеки як єдиного організаційного механізму, що об'єднує персонал, техніко-технологічне забезпечення, ресурси й інфраструктуру. Увесь цей комплекс підпорядковано одній меті – задоволення інформаційних потреб користувача. Якісне обслуговування користувачів є ключовим фактором успішності як окремої бібліотеки, так і загалом бібліотечного інституту країни. Сучасне обслуговування користувачів – це відповідно до запитів налагоджені сервіси та послуги, які надають бібліотеки своїм користувачам, а також постійний інформаційний супровід.

Автоматизація традиційних бібліотечних процесів, особливо тих, що безпосередньо пов'язані з обслуговуванням, – це вже необхідність. За допомогою інструментів штучного інтелекту на сьогодні можливо виконувати повсякденні завдання значно швидше, ефективніше та без прикрих помилок, спричинених людським фактором, оскільки вимоги до якості обслуговування постійно зростають.

Цифрові технології сприяють упровадженню в бібліотеках нових способів обслуговування користувачів – від електронних каталогів до тематичних цифрових бібліотек. Володіючи високим рівнем цифрової компетентності, сучасний бібліотекар здатен ефективніше допомагати користувачу.

6. Сьогодні цифрова компетентність є однією з восьми ключових компетентностей, володіння якою в сучасному світі потрібно всім без винятку як для особистісної реалізації та розвитку, так і для працевлаштування. Володіючи високим рівнем цифрової компетентності, сучасний бібліотекар здатен ефективніше допомагати користувачу. Бібліотекарі з цифровими навичками можуть самостійно розробляти та впроваджувати нові послуги й краще керувати електронними ресурсами.

Важливо, що початковий набір цифрових компетентностей майбутній бібліотекар має отримати в закладі вищої освіти, а потім удосконалювати їх протягом життя.

Інформаційні потреби користувачів класифіковано за такими критеріями запитів: реальні та потенційні, виражені й латентні, сталі та ситуативні, регулярні і тимчасові, професійні та любительські. Відповідно, за видами інформації інформаційні потреби користувачів можна поділити на візуальні, текстові, слухові, графічні. Отже, жодна класифікація не є повною, а лише доповненням іншої.

У бібліотечному середовищі відбулася переорієнтація стратегії від володіння інформаційними ресурсами до надання оперативного доступу до ресурсу через активне упровадження бібліотечно-інформаційних сервісів. Для сучасного

користувача важливими сервісами є: можливість налаштувати власний інтерфейс, створити особисту домашню сторінку, налаштувати користувацький профіль, оперативно отримувати інформацію про нові надходження до цифрової бібліотеки за його тематикою.

7. Перспективою розвитку цифрових бібліотек є розбудова бібліотечних сервісів у напрямі персоналізації ресурсів і послуг на основі алгоритмів, які вивчають інформаційну поведінку користувача. Важливим є також продуктивний розвиток сервісів зі спільного використання даних, тезаурусів, наборів метаданих тощо.

Поняття бібліотечного сервісу передбачає результат бібліотечного обслуговування, що задовольняє певну потребу користувача. На початку 20-х років ХХІ ст. сервіси цифрових бібліотек істотно розширили можливості дистанційного обслуговування віддалених користувачів. Користувачам стали доступними імідж-каталоги, електронні каталоги, цифрові бібліотеки, корпоративні й тематичні бази даних, ресурси періодичних видань, вебсайти бібліотек та інформаційних центрів світу, а також віртуальні виставки. Поряд із цим упроваджували сервіси електронної довідки, електронної доставки документів, дистанційного запису до бібліотеки, онлайн-замовлення літератури й навігації за корисними інформаційними ресурсами. Вагоме значення в розвитку та популяризації цих послуг набули соціальні медіа.

Зростання використання соціальних медіа користувачами інтернету ставить перед бібліотеками нові виклики, щоб зберегти свій імідж у свідомості спільноти, яка працює у віртуальному середовищі.

Дослідники розрізняють різні типи соціальних медіа, специфіка яких зумовлює особливості їх використання в бібліотечній діяльності, а саме: блог, мікроблог, подкасти, форум, відеохостинг, закладки сайтів, соціальні мережі. Використання сервісів соціальних мереж дає змогу суттєво збільшити обізнаність

користувачів бібліотечних ресурсів про нові надходження, покращити їх обслуговування.

На сучасному етапі розвитку дистанційні сервіси цифрових бібліотек розробляють з урахуванням фізичних, атмосферних, технічних, функціональних, операційних складників та розповсюдження позитивного досвіду. Із залученням до функціонування цифрових бібліотек штучного інтелекту будуть удосконалюватися і їхні сервіси. Інтеграція штучного інтелекту в цифрові бібліотеки потребуватиме розробки нових стандартів бібліотечного сервісу.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях. Основні положення та результати дослідження викладено у 12 одноосібних публікаціях, з яких: 3 статті – у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»; 9 праць апробаційного характеру.

Наукові публікації відповідають вимогам п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44) та наказу МОН України № 1220 від 23.09.2019 р. «Про опублікування результатів дисертації на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук».

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Юдов А. М. Традиційні та сучасні бібліотечні сервіси: трансформаційні перетворення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 3. С. 34–41. DOI: 10.32461/2409-9805.3.2023.290980

2. Юдов А. Соціальні медіа як ефективний інструментарій віддалених сервісів цифрових бібліотек. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2024. № 14. С. 55–64. DOI: 10.31866/2616-7654.14.2024.318310

3. Юдов А. М. Електронні сервіси в діяльність українських бібліотек: нормативно-правове забезпечення. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2025. № 67. С. 125–137. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.067.09>

Опубліковані праці апробаційного характеру

4. Yudov A. (Юдов А.) The main types of recommendation systems in the context of development of digital libraries (Основні типи рекомендаційних систем в контексті розвитку цифрових бібліотек). *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку* : матер. міжнар. наук. конф., 17–18 листоп. 2022 р. Харків : ХДАК, 2022. С. 226–228. URL: <http://rio-khsac.in.ua/konfer.html>

5. Юдов А. М. Перспективи обслуговування користувачів цифрових бібліотек. *Молодіжна наука КНУКіМ – 2022* : матеріали Всеукр. звіт. наук.-практ. конф. здобувачів вищ. освіти і молодих учених, Київ, 24–25 листоп. 2022 р. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Ф-т післядиплом. освіти, Від. аспірантури і докторантури, Рада молодих вчених КНУКіМ, Студент. наук. т-во КНУКіМ ; оргком. конф.: Ю. В. Трач, М. В. Лисинюк, М. А. Бондар, К. В. Матвєєва. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2022. С. 20–23. URL: <https://tinyurl.com/yn2c22d6>

6. Юдов А. М. Бібліотечно-інформаційні фахівці XXI століття. *Бібліотека. Люди. Війна. Втрати і звершення*: зб. тез і повідомлень Всеукр. наук.-практ. конф., 8 листоп. 2023 р. Київ : [б. в.], 2023. С. 378–382. URL: <https://tinyurl.com/3breu5r2>

7. Юдов А. М. Міжнародні проекти цифрових бібліотек. *Короленківські читання 2023 «Бібліотеки, архіви, музеї в умовах війни»* : матеріали XXVI Всеукр. онлайн. наук.-практ. конф., 25–26 жовт. 2023 р. Харків: [б. в.], 2024. С. 141–145. URL: <https://tinyurl.com/nhh3zywy>

8. Юдов А. М. До питання про традиційні та сучасні бібліотечні сервіси. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : зб. матеріалів Шостої міжнар. наук. конф., Київ, 18–20 травня 2023 р. Київ [б. в.], 2023. С. 156–159. URL: <https://tinyurl.com/yc4vcxpk>

9. Юдов А. М. Групування користувачів цифрових бібліотек за рівнем володіння інформаційними технологіями: Зарубіжний досвід. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : зб. матеріалів Сьомої міжнар. наук. конф. (Київ, 23–25 травня 2024 р.) / упоряд. Н. І. Кобижча, М. М. Цілина. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2024. С. 147–148. URL: <https://tinyurl.com/bdhym6hp>

10. Юдов А. До питання класифікації користувачів цифрових бібліотек. *Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації*: стан, проблеми та перспективи : матеріали IX Міжнародної наук.-практ. конф., 21 листоп. 2024 р. Полтава : [б. в.], 2024. С. 194–202. URL: <https://tinyurl.com/jz43taxx>

11. Юдов А. Трансформації бібліотечних сервісів в Україні. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : зб. матеріалів Восьмої міжнар. наук. конф., м. Київ, 15–17 травня 2025 р. / редкол.: Ю. І. Горбань, Т. В. Новальська, О. О. Каракоз [та ін.]. ; упоряд. О. О. Гарачковська, Л. І. Прокопенко. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2025. Ч. 2. С. 36–38.

12. Юдов А. Цифрові сервіси публічних бібліотек України краєзнавчої тематики. Поєднати минуле, сучасне й майбутнє: краєзнавство на захисті історико-культурної спадщини України : зб. тез і повідомл. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 5–6 листоп. 2025 р. Київ, 2025. С. 567–570. URL: <https://nibu.kyiv.ua/media/uploads/2025/10/20/gltbda.pdf> (дата звернення: 03.03.2026).

Апробація результатів дослідження.

Результати досліджень, наведених у дисертації, оприлюднені на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях: «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (Харків, 2022), «Молодіжна наука КНУКіМ – 2022» (Київ, 2022), «Бібліотека. Люди. Війна. Втрати і звершення» (Київ, 2023), «Короленківські читання 2023 «Бібліотеки, архіви, музеї в умовах війни»» (Харків, 2023), «Інформація, комунікація та управління знаннями

в глобалізованому світі» (Київ, 2023 та 2024), «Бібліотека, книга, та медіа в сучасній культурі» (Київ, 2023) (апробація), Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації» (Полтава, 2024), «Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі» (Київ, 2025), «Поєднати минуле, сучасне й майбутнє: краєзнавство на захисті історико-культурної спадщини України» (Київ, 2025).

Загальний висновок:

Вважати, що дисертаційна робота Юдова Андрія Миколайовича «Сервіси цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів», подана на здобуття ступеня доктора філософії, повністю відповідає вимогам МОН України, які висуваються до дисертацій, поданих на здобування ступеня доктора філософії, а саме Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44) та Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлень дисертації». Рекомендувати дисертаційну роботу Юдова Андрія Миколайовича «Сервіси цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа, до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Головуючий на засіданні:

кандидат культурології, професор,
завідувач кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю

Юрій ГОРБАНЬ

Секретар

Свгенія КИРИЧЕНКО

Підпис	_____	завідаю.
Начальник	_____	ВІСІ
“02”	_____	2026 р.

КАДРІВ